

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

©2021 ЗАХІДНА О. Р., ВАЦЯК Д. І., ЗАХІДНИЙ Р. В.

УДК 336.14.352
JEL: H39; O23; R51

Західна О. Р., Вацяк Д. І., Західний Р. В. Теоретичні засади формування фіскального простору територіальних громад в умовах трансформаційних процесів

Мета статті полягає в поглибленому вивченні та з'ясуванні теоретико-методичних засад формування джерел розширення фіскального простору територіальних громад в умовах трансформаційних процесів в Україні. У роботі запропоновано авторське визначення категорії «фіскального простору територіальних громад» як середовища взаємодії суб'єктів фіскальної політики щодо перерозподілу бюджетних ресурсів і забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Проаналізовано склад доходів бюджетів ОТГ. Наведено основні переваги децентралізації та певні ризики, які їй притаманні. Охарактеризовано цілі адміністративно-фінансової децентралізації в розрізі рівнів публічного управління. Досліджено частку доходів місцевих бюджетів у ВВП різних країн. Визначено, що у процесі проведення децентралізації в податковій системі України відбулися зміни у структурі розподілу податків між рівнями управління, спрямовані на користь місцевого самоврядування. Зокрема, фінансовою основою місцевого самоврядування в частині виконання власних повноважень визначено податки та збори, які мають безпосередній «зв'язок» з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Шляхом внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України досягнуто закріплення стабільних джерел доходів місцевих бюджетів і розширення бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка практичних рекомендацій щодо джерел розширення фіскального простору територіальних громад в умовах трансформаційних процесів в Україні, визначення ефективних і доступних способів фінансування територіальних громад.

Ключові слова: фіскальний простір, децентралізація, фінансова спроможність, податки, об'єднані територіальні громади, місцеве самоврядування.
Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 11.

Західна Оксана Романівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: oksana.zaxidna@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4964-3472>

Вацяк Діана Ігорівна – магістр кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: vatsyak_diana@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8551-2579>

Західний Роман Вікторович – магістр кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: romanzakhidnyi@gmail.com

UDC 336.14.352
JEL: H39; O23; R51

Zakhidna O. R., Vatsiak D. I., Zakhidnyi R. V. The Theoretical Principles for the Formation of Fiscal Space of Territorial Communities in the Conditions of Transformation Processes

The article is aimed at deeper studying and identifying the theoretical and methodological principles for the formation of sources of expansion of the fiscal space of territorial communities in the context of transformation processes in Ukraine. The publication proposes the authors' own definition of the category of «fiscal space of territorial communities» as an environment for interaction between fiscal policy actors on the redistribution of budget resources and ensuring the financial capacity of amalgamated hromadas (AHs). The composition of revenues of budgets of AHs is analyzed. The main advantages of decentralization and certain risks inherent therein are presented. The goals of administrative and financial decentralization in terms of levels of public administration are characterized. The share of local budget revenues in the GDP of different countries is studied. It is defined that in the process of decentralization, the tax system of Ukraine has undergone changes in the structure of tax distribution between levels of management directed towards the benefits of local self-government. In particular, as the financial basis of local self-government in terms of the performance of their own powers is determined taxes and fees that have a direct «connection» with the territory of the relevant administrative and territorial unit. By amending the Budget and Tax Codes of Ukraine, it was achieved to consolidate stable sources of income of local budgets and expand the budget powers of local self-government bodies. Prospects for further research in this direction are the development of practical recommendations on the sources of expansion of the fiscal space of territorial communities in the context of transformation processes in Ukraine, the definition of effective and affordable ways to finance territorial communities.

Keywords: fiscal space, decentralization, financial capacity, taxes, amalgamated hromadas, local self-government.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 11.

Zakhidna Oksana R. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: oksana.zaxidna@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4964-3472>

Vatsiak Diana I. – Master of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: vatsyak_diana@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8551-2579>

Zakhidnyi Roman V. – Master of the Department of Financial Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: romanzakhidnyi@gmail.com

З початком децентралізації влади в Україні актуалізувалися питання формування та розширення фіскального простору територіальних громад. Важливість розгляду цих питань обумовлена необхідністю забезпечення фінансової спроможності створених громад.

Однією із передумов функціонування спроможної територіальної громади є наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів, які за умови ефективного управління зможуть забезпечити стійке економічне зростання та підвищення добробуту членів громади. Формування фіскального простору відбувається за допомогою декількох груп інструментів: бюджетних, податкових, міжнародних грантів, проектів технічної допомоги та інших. Вибір необхідних інструментів залежить від поточного стану державних і місцевих фінансів.

Окремі аспекти дослідження теоретичних і практичних засад розширення фіскального простору територіальних громад в умовах децентралізації знайшли місце в роботах багатьох науковців, зокрема таких, як: Н. Бак, Н. Барановська, Т. Бондарук, Г. Василевська, Р. Галамай, А. Глущенко, Т. Затонацька, О. Квасній, О. Квачан, Ю. Криган і багато інших.

Водночас, незважаючи на наявність значної кількості наукових напрацювань з даної проблематики, питання формування фіскального простору територіальних громад в умовах трансформаційних процесів потребує подальшого дослідження.

Використання поняття «фіскальний простір» в українській науковій літературі стало популярним, починаючи з XXI століття. При цьому серед вітчизняних учених триває полеміка, пов'язана із трактуванням його змісту та властивостей.

Слід виділити два підходи до характеристики сутності категорії «фіскальний простір». За першим із них, *ресурсним* (Є. Волковський, Е. Котіна, М. Степура, фахівці МВФ і Світового банку), під фіскальним простором розуміється сума фінансових ресурсів, чи бюджетний резерв), а за другим підходом, *субстанційним* (Ю. Криган, А. Крисоватий, Б. Пшик, І. Цимбалюк), фіскальний простір – це середовище (простір), в якому здійснюються бюджетно-податкові відносини. Наприклад, А. І. Крисоватий, підходячи до визначення цієї категорії згідно із субстанційним підходом, визначає фіскальний простір як похідну економічного простору [1, с. 17], як середовище взаємодії між суб'єктами фіскальної політики [1, с. 24].

Т. Г. Затонацька та О. Є. Ткаченко виділяють п'ять альтернативних підходів до трактування сутності поняття «фіскальний простір» – цільовий, кількісний, ресурсний, видатковий, результатний [3, с. 121].

Згідно з цільовим підходом, фіскальний простір – це спроможність мобілізувати ресурси для досягнення поставлених цілей. Прихильники кількісного підходу трактують фіскальний простір як грошові кошти, доступні в межах річного бюджету.

За ресурсним підходом до фіскального простору відносять додаткові можливості отримання ресурсного забезпечення на фінансування потреб. Аналізуючи фіскальний простір з позицій видаткового підходу, вважають, що це можливий обсяг додаткових витрат бюджету в межах установлених обмежень. Згідно з результатним підходом фіскальний простір – це результат реалізації політики, що активізує мобілізацію ресурсів.

На нашу думку, під категорією фіскального простору територіальних громад слід розуміти середовище взаємодії суб'єктів фіскальної політики щодо перерозподілу бюджетних ресурсів і забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

А. І. Крисоватий виділяє шість основних властивостей фіскального простору (рис. 1).

Рис. 1. Властивості фіскального простору

Джерело: побудовано за [1, с. 12].

Перша властивість фіскального простору – *циклічність* – означає, що його розвиток здійснюється відповідно до фаз економічного життєвого циклу.

Фрактальність, як властивість фіскального простору, – це «здатність одного простору, виступаючи самостійною одиницею, одночасно входити в інші форми простору та вмщувати менші з них в собі, забезпечуючи таким чином просторову єдність» [1, с. 12].

Ієрархічність фіскального простору відображає багаторівневість його структури, коли більш високий рівень бюджетної системи здійснює регулюючий вплив на нижчі рівні.

Така властивість, як *синхронна корекція*, означає постійну узгодженість інтересів суб'єктів фіскального простору щодо транзакційних витрат і витрат часу.

Самовідтворюваність – це властивість фіскального простору, яка означає здатність системи підтримувати баланс своєї просторової структури.

Якщо розглядати фіскальний простір об'єднаної територіальної громади, то конкретно йому властиві такі ознаки [2, с. 38]:

- ✦ *територіальна обмеженість* – фіскальний простір визначається в межах території відповідного адміністративно-територіального формування;
- ✦ *законодавча визначеність* – оптимальний фіскальний простір функціонує в законодавчо визначених межах;
- ✦ *суб'єктно-об'єктна залежність* – фіскальний простір територіальної громади формується шляхом оптимального використання ресурсної бази та залежить від ефективності дії та взаємодії суб'єктів економіки громади та впливу зовнішніх факторів;
- ✦ *динамічність* – фіскальний простір характеризується здатністю до руху, розвитку та змін відповідно до умов, потреб і вимог;
- ✦ *циклічність* – фіскальний простір трансформується одночасно з циклічністю чергування фаз економічного циклу;
- ✦ *еластичність* – зміна фіскального простору під впливом економічних і соціальних факторів, що приводить до позитивних ефектів у соціально-економічному розвитку;
- ✦ *ефективність* – забезпечення раціонального розподілу фіскального навантаження приводить до ефективного використання фінансових ресурсів бюджету та результується позитивною динамікою соціально-економічного розвитку.

Формування фіскального простору, з точки зору Т. Г. Затонацької та О. Є. Ткаченко, відбувається за допомогою декількох груп інструментів [3, с. 122]:

- ✦ бюджетних (доходи та видатки бюджету; дефіцит чи профіцит бюджету; бюджетні трансферти; державні кредити та позики; державні інвестиції та закупівлі);
- ✦ податкових (податки, внески, збори; податкові ставки; податкові пільги; спеціальні режими оподаткування; податкове навантаження; податкові санкції);
- ✦ міжнародних грантів;
- ✦ проектів технічної допомоги;
- ✦ стабілізаційних фондів.

Вибір інструментів формування фіскального простору залежить від поточного стану державних і місцевих фінансів.

Фіскальний простір територіальних громад отримав тенденцію до кардинальних змін унаслідок проведення адміністративно-фінансової децентралізації. Адміністративно-фінансова децентралізація – це одна із 62 секторальних реформ в Україні, передбачених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», це процес перерозподілу влади та ресурсів між рівнями управління.

У Стратегії зазначена реформа має назву «Децентралізація та реформа державного управління» і

передбачає «...відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудову ефективної системи територіальної організації влади в Україні» [4].

Адміністративна децентралізація в поєднанні із реформою податкової системи має за мету таке: «формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення та підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних і доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [5].

Деталізацію цілей адміністративно-фінансової децентралізації за рівнями публічного управління наведено в *табл. 1*.

Упровадження реформи децентралізації передбачає «досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації при стабільних джерелах доходів для їх реалізації, раціональне використання накопиченого потенціалу та, як наслідок, досягнення фінансової спроможності регіонів» [7].

Адміністративно-фінансова децентралізація передбачає розроблення та впровадження механізму прямих міжбюджетних відносин ОТГ з державним бюджетом, адже до реформи в Україні прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення.

На думку вчених, «не існує прямої залежності між рівнем розвитку країни та ступенем адміністративно-фінансової децентралізації, однак заможніші держави схильні до більш глибокої децентралізації» [6, с. 14]. Науковці пояснюють таку ситуацію тим, що, маючи високий рівень бюджетних доходів на одну особу населення, багаті країни відволікають меншу частку бюджетних ресурсів для фінансування загальнодержавних функцій і залишають більшу частку для фінансування місцевих бюджетів.

Рівень децентралізації вимірюється часткою доходів місцевих бюджетів у ВВП (*рис. 2*).

Середнім рівнем децентралізації вважається 10–15% ВВП, що перерозподіляється через місцеві бюджети. Високий рівень децентралізації мають такі європейські країни, як Данія та Швеція, середній – Італія, Польща, низький – Чехія, Україна, Хорватія.

Аналізуючи цей показник, варто зауважити як про переваги децентралізації, так і про її певні ризики. Перевагами децентралізованого перерозподілу бюджетних ресурсів науковці називають можливість забезпечення управлінської та фінансової самодостатності територіальних громад. На думку М. М. Трещова, «лише такі громади спроможні створити належні умови для залучення інвестицій, побудувати

Цілі адміністративно-фінансової децентралізації в розрізі рівнів публічного управління

Рівень	Цілі реформи
Держава	Модернізація адміністративно-територіального устрою в частині районного та базового рівнів; перерозподіл управлінських функцій, повноважень, бюджетного ресурсу; формування стандартів суспільних послуг
Регіони	Зростання фінансової незалежності (досягнення частки власних доходів у зведеному бюджеті регіону не менше 60%); регулювання розвитку депресивних територій
Міста	Перетворення на центри об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та точки формування імпульсів економічної активності для навколишніх територій
Адміністративні райони	Реалізація адміністративних функцій базового рівня
ОТГ	Зростання спроможності ОТГ і забезпечення власного соціально-економічного розвитку шляхом стимулювання економічної активності, залучення потенціалу всіх суб'єктів економіки для розвитку громади, зростання інвестиційної привабливості

Розбудова системи надання публічних послуг (власних, делегованих) і забезпечення їх відповідності стандартам

Джерело: складено на основі [6, с. 21].

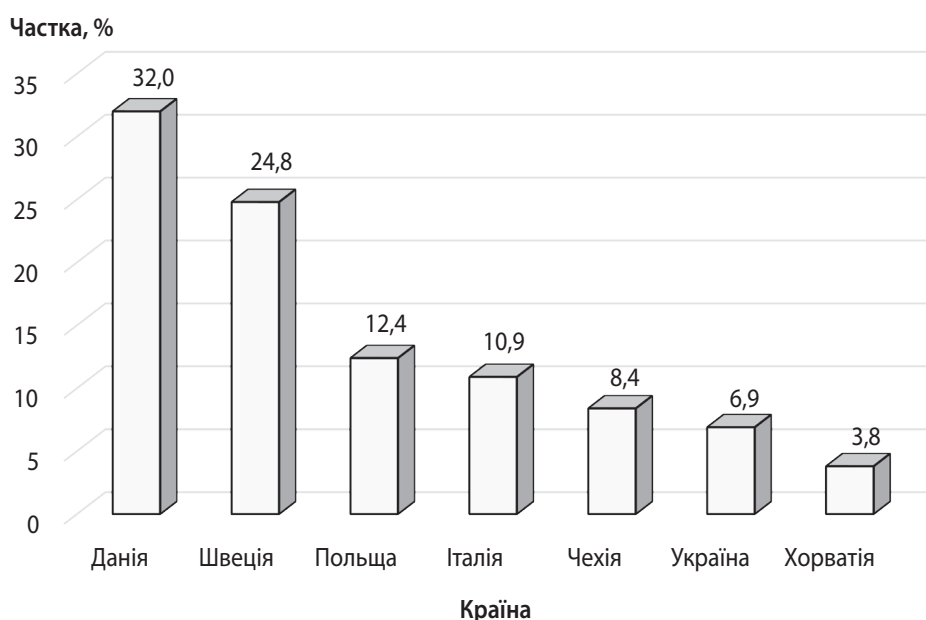

Рис. 2. Частка доходів місцевих бюджетів у ВВП різних країн у 2019 р., %

Джерело: побудовано за даними [7, с. 57; 8].

сучасну транспортну, інформаційну і соціально-культурну інфраструктуру, забезпечити акумуляцію потужного фінансового ресурсу для надання громадянам якісних і доступних публічних послуг, створити умови для гармонійного розвитку людини» [9].

До ризиків децентралізації вчені відносять такі [6, с. 11]:

- ✦ децентралізація посилює нерівномірність соціально-економічного розвитку територій;
- ✦ вона ускладнює імплементацію макроекономічної політики, що може призвести до макроекономічної нестабільності;
- ✦ децентралізація може супроводжуватися зниженням ефективності соціально-економічної

системи (у різних проявах) та посиленням корупції на локальному рівні.

Процес реформування місцевого самоврядування відбувається у прямому взаємозв'язку з трансформацією податкової системи України. Результатом проведення реформи повинно стати забезпечення фінансової самодостатності місцевого самоврядування через установлення оптимальної структури зарахування податків і зборів до місцевих бюджетів територіальних громад.

Із урахуванням комплексу чинників у процесі проведення децентралізації в податковій системі України відбулися такі зміни, спрямовані на користь місцевого самоврядування [10; 11, с. 39]:

- ✦ фінансовою основою місцевого самоврядування в частині виконання власних повноважень визначено податки та збори, які мають безпосередній «зв'язок» з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- ✦ за місцевими бюджетами закріплено частину коштів, що надходять від сплати податку на прибуток новостворених юридичних осіб, протягом п'яти років від дати інвестування в юридичну особу;
- ✦ запроваджено нові види трансфертів (база дотація, освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів, медична субвенція, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм і комплексних заходів програмного характеру, реверсна дотація);
- ✦ запроваджено нову систему вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками (податку на прибуток і податку на доходи фізичних осіб) залежно від рівня надходжень на одного жителя;
- ✦ розширено дохідну базу місцевих бюджетів шляхом: закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел – податку на доходи фізичних осіб за новими нормативами та податку на прибуток підприємств приватного сектора економіки; запровадження з 2015 р. збору з роздрібного продажу підакцизних товарів за ставкою в діапазоні 2–5% вартості реалізованого товару; розширення з 2015 р. бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна.

Відбулося закріплення за місцевими бюджетами значної частки загальнодержавних податків та зборів, зокрема:

- ✦ до обласних бюджетів тепер відраховується 10% податку на прибуток підприємств приватної власності;
- ✦ до обласних бюджетів також відраховується 25% рентної плати за користування надрами для видобування копалин загальнодержавного значення;
- ✦ до місцевих бюджетів відраховується 5% рентної плати за користування надрами для видобування нафти та газу;
- ✦ встановлено норматив відрахувань з акцизного податку з виробленого чи ввезеного на територію України пального в розмірі 13,44%;
- ✦ запроваджено акцизний податок з реалізації в роздрібній торгівлі в розмірі 5% від вартості реалізованих підакцизних товарів.

Доходи бюджетів ОТГ включають 100% таких неподаткових надходжень:

- ✦ плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів;
- ✦ адміністративні штрафи й інші санкції;
- ✦ плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами місцевих рад і місцевими органами виконавчої влади;
- ✦ адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань;
- ✦ плата за надання інших адміністративних послуг;
- ✦ адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень;
- ✦ державне мито;
- ✦ орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди державними адміністраціями та місцевими радами.

Доходами ОТГ від операцій з капіталом є 100-відсоткове зарахування коштів від реалізації безхазяйного майна.

Спеціальний фонд бюджетів ОТГ включає такі надходження:

- ✦ екологічний податок – 25%;
- ✦ надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва – 75%;
- ✦ грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності – 50%;
- ✦ концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (які мають цільове спрямування згідно із законом) – 100%;
- ✦ власні надходження бюджетних установ – 100%;
- ✦ цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади – 100%.

Бюджет розвитку ОТГ включає:

- ✦ дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є комунальна власність – 100%;
- ✦ кошти пайової участі в розвитку інфраструктури населеного пункту – 100%;
- ✦ кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності – 100%;
- ✦ кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної та комунальної власності – 90%.

Шляхом внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України досягнуто розширення бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема [10]:

- ✦ підвищено бюджетну та фінансову самостійність місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування отримали можливість затверджувати свої бюджети незалежно від того, чи прийнято закон про Державний бюджет України на відповідний рік;
- ✦ органам місцевого самоврядування надано право регулювати ставки місцевих податків і зборів;
- ✦ право встановлення пільг з місцевих податків і зборів закріплено лише за тим органом місцевого самоврядування, до бюджету якого зараховуються такі податки та збори;
- ✦ створено механізм стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад через перехід бюджетів об'єднаних громад на прями міжбюджетні стосунки з Державним бюджетом України, наділення таких громад повноваженнями, які мають міста обласного значення;
- ✦ надано право самостійного вибору установи (в органах Казначейства чи установах банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів і власних надходжень бюджетних установ;
- ✦ спрощено процедуру надання місцевих гарантій і здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій;
- ✦ об'єднаними територіальними громадами отримано право розпоряджатися землями поза межами населених пунктів, самостійно регулювати ставки податків на нерухомість і надавати пільги по їх сплаті;
- ✦ об'єднаними територіальними громадами отримано можливість подання заявки до державного фонду регіонального розвитку на отримання фінансування власних інвестиційних проєктів регіонального розвитку.

ВИСНОВКИ

Таким чином, адміністративно-фінансова децентралізація – це одна із 62 секторальних реформ в Україні, передбачених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка полягає у відході від централізованої моделі управління в державі, забезпеченні спроможності місцевого самоврядування та побудові ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Під фінансовим простором територіальних громад пропонується розуміти середовище взаємодії суб'єктів фінансової політики щодо перерозподілу бюджетних ресурсів і забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад.

Отже, у процесі проведення децентралізації в податковій системі України відбулися зміни у структурі розподілу податків між рівнями управління, спрямовані на користь місцевого самоврядування. Зокрема, фінансовою основою місцевого самовря-

дування в частині виконання власних повноважень визначено податки та збори, які мають безпосередній «зв'язок» з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Шляхом внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України досягнуто закріплення стабільних джерел доходів місцевих бюджетів і розширення бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування.

На нашу думку, вчасне й ефективне завершення цієї реформи приведе до підвищення фінансової спроможності та самодостатності об'єднаних територіальних громад. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : монографія / за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 332 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12154/1/a_002.pdf
2. Квасній О. Р. Теоретичні основи визначення фінансового простору територіальних громад в умовах децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-34-40>
3. Затонацька Т. Г., Ткаченко О. Є. Теоретична сутність та особливості формування фінансового простору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2016. № 3. С. 119–125. URL: <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/24.pdf>
4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : схвалена Указом Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
5. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
6. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». 2020. 531 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>
7. Мельничук Б. М. Шляхи вдосконалення місцевих податків і зборів в Україні на основі зарубіжного досвіду. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. 2020. Вип. 93. С. 55–61. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2020/23042020konf/13_93.pdf
8. Основні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2021 рік: експертний огляд. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12690>
9. Трещов М. М. Управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів в умовах децентралізації влади в Україні : автореф. ... д-ра наук з державного управління : 25.00.04. Дніпро, 2019. 44 с. URL: http://www.dridu.dp.ua/nauka/sv_rada_D/avtoref/Treshchev_aref.pdf
10. Успішна територіальна громада: будуюмо разом / Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А.,

Чубаров Е. Харків : ВБ «Фактор», 2018. 128 с. URL: <https://despro.org.ua/library/publication/UspishnaTerytorialnaHromada2018.pdf>

11. Галамай Р. Я. Трансформація податкової системи України в умовах реформування місцевого самоврядування : дис. ...кандидата екон. наук : 08.00.08. Львів, 2021. 216 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dis_galamai.pdf

REFERENCES

Bryl, M. et al. "Uspishna terytorialna hromada: buduiemo razom" [Successful Territorial Community: We Build Together]. Kharkiv : VB «Faktor», 2018. <https://despro.org.ua/library/publication/UspishnaTerytorialnaHromada2018.pdf>

"Fiskalniy prostir staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy" [Fiscal Space of Sustainable Socio-economic Development of the State]. Ternopil : TNEU, 2016. http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12154/1/a_002.pdf

Halamai, R. Ya. "Transformatsiia podatkovoi systemy Ukrainy v umovakh reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya" [Transformation of the Tax System of Ukraine in the Conditions of Local Self-government Reform]. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dis_galamai.pdf

Kvasnii, O. R. "Teoretychni osnovy vyznachennia fiskalnoho prostoru terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii" [The Theoretical Bases for Determining the Fiscal Space of Territorial Communities in a Decentralized Environment]. *Biznes Inform*, no. 11 (2019): 34-40. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-34-40> [Legal Act of Ukraine] (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

Melnychuk, B. M. "Shliakhy vdoskonalennia mistsevykh podatkov i zboriv v Ukraini na osnovi zarubizhnoho dosvidu" [Ways to Improve Local Taxes and Fees in Ukraine Based on Foreign Experience]. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva «VATRA» Vinnytskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu KNTEU*, iss. 93 (2020): 55-61. http://www.vtei.com.ua/doc/2020/23042020konf/13_93.pdf

"Osnovni makropokaznyky ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2021 rik: ekspertnyi ohliad" [The Main Macro Indicators of Economic and Social Development of Ukraine in 2021: An Expert Review]. <https://decentralization.gov.ua/news/12690>

"Reforma detsentralizatsii" [Decentralization Reform]. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivnevryaduvannya/reforma-decentralizatsiyi>

"Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku" [Territorial Communities in the Conditions of Decentralization: Risks and Mechanisms of Development]. Lviv : DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnyoho NAN Ukrainy». 2020. <https://ird.gov.ua/irdp/p20200001.pdf>

Treshchov, M. M. "Upravlinnia resursnym zabezpechenniam mistsevykh biudzhetyv v umovakh detsentralizatsii vlady v Ukraini" [Management of Resource Provision of Local Budgets in the Conditions of Decentralization of Power in Ukraine]. http://www.dridu.dp.ua/nauka/sv_rada_D/avtooref/Treshchev_aref.pdf

Zatonatska, T. H., and Tkachenko, O. Ye. "Teoretychna sutnist ta osoblyvosti formuvannya fiskalnoho prostoru" [Theoretical Essence and Features of Fiscal Space Formation]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriya «Ekonomika»*, no. 3 (2016): 119-125. <https://ecj.oa.edu.ua/articles/2017/31/24.pdf>